RAAVI
An International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN:3108-253X
Special Issue -II,
Pemraj Sarda College, Ahilyanagar

उच्च शिक्षणातील महिलांची स्थिती : प्रवेशाच्या संधी, समता आणि शैक्षणिक नेतृत्वाचा चिकित्सक अभ्यास

वाघमारे शितल शिवाजी
(M.A,B.Ed, MH-SET- Political science)
राजीव गांधी महाविद्यालय, मुदखेड,नांदेड
Email: shitalwaghmare1498@gmail.com
Mob.no: ८७६६७७३४३१

सारांश:

शिक्षण हे कोणत्याही राष्ट्राच्या सामाजिक, आर्थिक आणि सांस्कृतिक विकासाचे प्रमुख साधन मानले जाते. विशेषतः महिलांसाठी उच्च शिक्षण हे केवळ ज्ञानप्राप्तीचे माध्यम नसून सामाजिक सक्षमीकरण, आर्थिक स्वावलंबन आणि वैचारिक विकासाचे प्रभावी साधन आहे. भारतात गेल्या काही दशकांत महिलांच्या उच्च शिक्षणातील सहभागामध्ये लक्षणीय वाढ झालेली दिसून येते. शिक्षणाच्या प्रसारामुळे, सरकारी धोरणांच्या अंमलबजावणीमुळे आणि सामाजिक जागरूकतेमुळे महिलांच्या प्रवेशाच्या संधींमध्ये वाढ झाली आहे.AISHE (All India Survey on Higher Education) अहवालानुसार भारतातील उच्च शिक्षणातील विद्यार्थ्यांपैकी जवळपास निम्मे विद्यार्थी महिला आहेत. तथापि, महिलांचा प्रवेश दर वाढत असला तरी शैक्षणिक नेतृत्व, संशोधन, प्रशासकीय पदे आणि निर्णयप्रक्रिया यामध्ये महिलांचे प्रतिनिधित्व तुलनेने कमी आहे.

या संशोधन लेखात उच्च शिक्षणातील महिलांची स्थिती तीन महत्त्वपूर्ण पैलूंवर आधारित विश्लेषित करण्यात आली आहे – प्रवेशाच्या संधी, लिंगसमता आणि शैक्षणिक नेतृत्व. ग्रामीण-शहरी विषमता, सामाजिक रूढी, आर्थिक मर्यादा, सुरक्षिततेचे प्रश्न आणि संस्थात्मक अडथळे हे महिलांच्या शैक्षणिक प्रगतीसाठी अजूनही महत्त्वाचे अडथळे ठरतात.

• Relish Publications,
Amrapali Apartment, Canal Road,
Baramati (MS) India. Pin- 413102
raavipublications@gmail.com
9665841996

या संशोधनाचा निष्कर्ष असा आहे की केवळ प्रवेश वाढवणे पुरेसे नाही; तर समान संधी, सुरक्षित शैक्षणिक वातावरण, नेतृत्व विकास आणि लिंगसंवेदनशील धोरणांची प्रभावी अंमलबजावणी आवश्यक आहे. महिलांचे उच्च शिक्षण हे केवळ वैयक्तिक प्रगतीचे साधन नसून राष्ट्राच्या समावेशक विकासासाठी अत्यावश्यक घटक आहे.

कीवर्ड्स- उच्च शिक्षण, महिलांची स्थिती, प्रवेशाच्या संधी, लिंगसमता, शैक्षणिक नेतृत्व, AISHE अहवाल, ग्रामीण-शहरी विषमता, महिला सक्षमीकरण

प्रस्तावना:

शिक्षण हे मानवी विकासाचे मूलभूत साधन मानले जाते. आधुनिक समाजात शिक्षणामुळे व्यक्तीचा बौद्धिक, सामाजिक आणि आर्थिक विकास घडतो. उच्च शिक्षणामुळे व्यक्तीमध्ये विश्लेषणात्मक विचार, संशोधन कौशल्ये आणि नेतृत्व क्षमता विकसित होतात.

महिलांच्या संदर्भात उच्च शिक्षणाचे महत्त्व अधिक अधोरेखित होते. कारण शिक्षणामुळे महिलांना सामाजिक आणि आर्थिक स्वावलंबन प्राप्त होते तसेच समाजातील निर्णय प्रक्रियेत त्यांचा सहभाग वाढतो.आधुनिक शिक्षणशास्त्रीय दृष्टिकोनानुसार महिलांचे शिक्षण हे केवळ वैयक्तिक विकासाचे साधन नसून सामाजिक न्याय, लिंगसमता आणि शाश्वत विकासाच्या दृष्टीने अत्यंत महत्त्वाचे मानले जाते.महिलांचे शिक्षण केवळ वैयक्तिक प्रगतीसाठीच नव्हे तर कुटुंब आणि समाजाच्या विकासासाठीही महत्त्वपूर्ण ठरतेभारतीय समाजामध्ये ऐतिहासिकदृष्ट्या महिलांच्या शिक्षणाला दीर्घकाळ दुय्यम स्थान देण्यात आले होते. पितृसत्ताक सामाजिक रचना, सांस्कृतिक परंपरा, बालविवाह, आर्थिक मर्यादा आणि सामाजिक असमानता यांमुळे महिलांना शिक्षणाच्या संधी मर्यादित प्रमाणात उपलब्ध होत्या. तथापि समाजसुधारकांच्या प्रयत्नांमुळे महिलांच्या शिक्षणाला नवीन दिशा मिळाली.

सावित्रीबाई फुले, महात्मा ज्योतिराव फुले, पंडिता रमाबाई यांसारख्या समाजसुधारकांनी महिलांच्या शिक्षणासाठी महत्त्वपूर्ण कार्य केले. त्यांच्या प्रयत्नांमुळे भारतीय समाजामध्येमहिलांच्या शिक्षणाबाबत सकारात्मक दृष्टिकोन निर्माण झाला.स्वातंत्र्यानंतर भारतीय संविधानाने सर्व नागरिकांना समानतेचा अधिकार दिला आणि शिक्षणामध्ये लिंगभेद न करता समान संधी उपलब्ध करून देण्याचे तत्त्व स्वीकारले. त्यानंतर

• Relish Publications,
Amrapali Apartment, Canal Road,
Baramati (MS) India. Pin- 413102
raavipublications@gmail.com
9665841996

सरकारने महिलांच्या शिक्षणासाठी विविध योजना रराबवल्यागेल्या काही दशकांत भारतात शिक्षण व्यवस्थेत लक्षणीय परिवर्तन झाले आहे. विशेषतः उच्च शिक्षणाच्या क्षेत्रात महिलांचा सहभाग वाढताना दिसतो.AISHE (2021-22) अहवालानुसार भारतातील उच्च शिक्षणातील एकूण विद्यार्थ्यांपैकी महिलांचे प्रमाण सुमारे 49% असून महिला Gross Enrolment Ratio सुमारे 28.5% आआहेतथापि, प्रवेश वाढला असला तरी शिक्षणाच्या गुणवत्तेत, विषय निवडीत आणि शैक्षणिक नेतृत्वात अजूनही लिंग असमानता दिसून येते. STEM क्षेत्रात महिलांचा सहभाग कमी आहे आणि विद्यापीठ प्रशासनातील उच्च पदांवर महिलांचे प्रतिनिधित्व मर्यादित आहे.

संशोधन उद्दिष्टे:

1. उच्च शिक्षणातील महिलांच्या प्रवेशाच्या संधींचा अभ्यास करणे
2. शिक्षणातील लिंगसमतेचे विश्लेषण करणे
3. महिलांच्या शिक्षणातील अडथळ्यांचा अभ्यास करणे
4. महिला सक्षमीकरणासाठी आवश्यक उपाययोजना सुचविणे

गृहीतके:

1. उच्च शिक्षणातील प्रवेशाच्या संधी वाढल्यास महिलांच्या उच्च शिक्षणातील सहभागामध्ये लक्षणीय वाढ होते.
2. ग्रामीण आणि शहरी भागांमध्ये महिलांच्या उच्च शिक्षणातील प्रवेशाच्या संधींमध्ये लक्षणीय विषमता आढळते.
3. उच्च शिक्षण संस्थांमध्ये महिलांचा प्रवेश वाढत असला तरी शैक्षणिक संसाधने, संधी आणि प्रगतीच्या बाबतीत लिंगसमतेचे पूर्णतः साध्य होणे अद्याप मर्यादित आहे.
4. उच्च शिक्षण संस्थांमधील शैक्षणिक नेतृत्वाच्या पदांवर महिलांचे प्रतिनिधित्व पुरुषांच्या तुलनेत कमी आहे.
5. सामाजिक रूढी, कुटुंबीयजबाबदाऱ्या आणि आर्थिक मर्यादा या घटकांचा महिलांच्या उच्च शिक्षणातील सहभागावर महत्त्वपूर्ण परिणाम होतो.

• Relish Publications,
Amrapali Apartment, Canal Road,
Baramati (MS) India. Pin- 413102
raavipublications@gmail.com
9665841996

ISSN:3108-253X
Special Issue -II,
Pemraj Sarda College, Ahilyanagar
RAAVI
An International Journal of Multidisciplinary Research

संशोधन पद्धती (Research Methodology)

या संशोधनात द्वितीयक माहिती स्रोतांचामुख्यत्वे वापर करण्यात आला आहे.

मुख्य स्रोत पुढीलप्रमाणे :

* AISHE अहवाल
* UGC अहवाल
* UNESCO अहवाल
* शैक्षणिक संशोधन लेख
* सरकारी धोरणे आणि पुस्तके

संशोधनासाठी वर्णनात्मक (Descriptive) आणि विश्लेषणात्मक (Analytical) पद्धतीचा वापर करण्यात आला आहे.

उच्च शिक्षणातील महिलांची स्थिती

प्रवेशाच्या संधी, समता आणि शैक्षणिक नेतृत्वाचा चिकित्सक अभ्यास" या विषयाच्या संदर्भात काही मूलभूत संकल्पना समजून घेणे आवश्यक आहे. उच्च शिक्षण, प्रवेशाच्या संधी, लिंगसमता, शैक्षणिक सक्षमीकरण आणि शैक्षणिक नेतृत्व या संकल्पनांचा परस्परसंबंध लक्षात घेतल्याशिवाय या विषयाचा सखोल अभ्यास करणे शक्य होत नाही. विविध राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय अहवालांमधील माहितीचा विचार करता या संकल्पनांचे शास्त्रीय विश्लेषण करणे महत्त्वाचे ठरते.

१) उच्च शिक्षणाची संकल्पना

उच्च शिक्षण म्हणजे माध्यमिक शिक्षणानंतर विद्यापीठे, महाविद्यालये आणि इतर उच्च शिक्षण संस्थांद्वारे दिले जाणारे प्रगत व विशेषीकृत शिक्षण होय. उच्च शिक्षणाचा उद्देश केवळ ज्ञानप्राप्तीपुरता मर्यादित नसून संशोधन, नवोन्मेष, बौद्धिक विकास आणि सामाजिक नेतृत्व निर्माण करणे हा आहे. भारतात *AISHE (All India Survey on Higher Education)* अहवालानुसार उच्च शिक्षण व्यवस्थेमध्ये विद्यापीठे, स्वायत्त संस्था, महाविद्यालये आणि संशोधन केंद्रांचा समावेश होतो. AISHE च्या अलीकडील अहवालानुसार उच्च शिक्षणातील एकूण नोंदणीमध्ये महिलांचे प्रमाण सुमारे 49 टक्क्यांपर्यंत पोहोचले आहे, जे महिलांच्या वाढत्या

• Relish Publications,
Amrapali Apartment, Canal Road,
Baramati (MS) India. Pin- 413102
raavipublications@gmail.com
9665841996

RAAVI
An International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN:3108-253X
Special Issue -II,
Pemraj Sarda College, Ahilyanagar

शैक्षणिक सहभागाचे द्योतक आहे. तथापि, काही विशिष्ट शाखांमध्ये, विशेषतः तांत्रिक व संशोधन क्षेत्रांमध्ये महिलांचे प्रमाण तुलनेने कमी असल्याचे दिसून येते.

२) प्रवेशाच्या संधी (Access to Higher Education)

प्रवेशाच्या संधी ही संकल्पना उच्च शिक्षणातील समान संधींच्या तत्त्वाशी संबंधित आहे. या संकल्पनेत सामाजिक, आर्थिक, भौगोलिक आणि सांस्कृतिक घटकांचा विचार केला जातो. AISHE अहवालानुसार ग्रामीण व शहरी भागांमध्ये उच्च शिक्षणातील प्रवेशामध्ये लक्षणीय फरक दिसून येतो. ग्रामीण भागातील मुलींना शिक्षणाच्या संधी मर्यादित प्रमाणात उपलब्ध होतात. यामागे आर्थिक अडचणी, पायाभूत सुविधांचा अभाव, वाहतूक समस्या आणि सामाजिक दृष्टिकोन यांसारखे घटक कारणीभूत आहेत.भारतामध्ये गेल्या काही दशकांत महिलांच्या उच्च शिक्षणातील प्रवेशामध्ये मोठ्या प्रमाणात वाढ झालेली दिसून येते. याचे प्रमुख कारण म्हणजे शिक्षणाच्या क्षेत्रातील सरकारी धोरणे, आर्थिक मदत योजना आणि सामाजिक जागरूकता.उदाहरणार्थ, अनेक राज्यांमध्ये मुलींसाठी मोफत शिक्षण, शिष्यवृत्ती योजना आणि प्रवास सवलती उपलब्ध करून देण्यात आल्या आहेत. त्यामुळे ग्रामीण आणि आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांतील मुलींनाही शिक्षणाची संधी मिळू लागली आहे.UGC (University Grants Commission) च्या विविध अहवालांमध्येही असे नमूद केले आहे की उच्च शिक्षणातील प्रवेशाच्या संधी वाढविण्यासाठी शिष्यवृत्ती योजना, महिला वसतिगृहे, संशोधन अनुदान आणि विशेष प्रोत्साहन योजना राबविण्यात येत आहे.तथापि, अजूनही ग्रामीण भागात उच्च शिक्षण संस्थांची कमतरता, सुरक्षिततेचे प्रश्न आणि आर्थिक मर्यादा यामुळे मुलींना शिक्षणासाठी अडथळे येतात. त्यामुळे प्रवेशाच्या संधी वाढविण्यासाठी शिक्षणाची उपलब्धता आणि पायाभूत सुविधा सुधारण्याची गरज आहे.

३) लिंगसमता (Gender Equality)

लिंगसमता ही आधुनिक शिक्षणव्यवस्थेतील एक मूलभूत मूल्य मानली जाते. उच्च शिक्षणाच्या संदर्भात लिंगसमता म्हणजे महिला आणि पुरुष विद्यार्थ्यांना शिक्षणाच्या संधी, संसाधने, सुविधा आणि प्रगतीच्या समान संधी उपलब्ध होणे होय. UNESCO आणि इतर आंतरराष्ट्रीय संस्थांच्या अहवालांमध्ये शिक्षणातील लिंगसमतेला शाश्वत विकासाचे महत्त्वपूर्ण उद्दिष्ट मानले गेले आहे.

• Relish Publications,
Amrapali Apartment, Canal Road,
Baramati (MS) India. Pin- 413102
raavipublications@gmail.com
9665841996

AISHE अहवालानुसार उच्च शिक्षणातील महिलांची एकूण नोंदणी वाढत असली, तरी काही क्षेत्रांमध्ये लिंगसमतेचे उद्दिष्ट पूर्णपणे साध्य झालेले नाही. उदाहरणार्थ, अभियांत्रिकी, तंत्रज्ञान आणि संशोधन क्षेत्रांमध्ये महिलांचे प्रतिनिधित्व तुलनेने कमी आहे. तसेच प्राध्यापक आणि वरिष्ठ शैक्षणिक पदांवरही पुरुषांचे प्रमाण अधिक असल्याचे आढळते.

४) शैक्षणिक सक्षमीकरण (Educational Empowerment)

शिक्षणामुळे महिलांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास होतो, त्यांची निर्णयक्षमता वाढते आणि त्यांना सामाजिक व आर्थिक क्षेत्रात अधिक संधी उपलब्ध होतात. शिक्षण हे महिलांच्या सक्षमीकरणाचे प्रभावी साधन मानले जाते. *राष्ट्रीय शिक्षण धोरण 2020 (NEP 2020)* मध्येही महिलांच्या शिक्षणाला विशेष महत्त्व देण्यात आले आहे. या धोरणानुसार उच्च शिक्षण व्यवस्थेमध्ये अधिक समावेशकता आणि समान संधी निर्माण करण्यावर भर देण्यात आलेला आहे.

५) शैक्षणिक नेतृत्व (Academic Leadership)

शैक्षणिक नेतृत्व ही संकल्पना उच्च शिक्षण संस्थांमधील निर्णयप्रक्रिया, धोरणनिर्मिती आणि संस्थात्मक विकासाशी संबंधित आहे. कुलगुरू, प्राचार्य, विभागप्रमुख, संशोधन संचालक आणि प्रशासकीय अधिकारी यांसारख्या पदांवर कार्य करणाऱ्या व्यक्तींची भूमिका शैक्षणिक नेतृत्वामध्ये महत्त्वाची असते.UGC आणि इतर संशोधन अहवालांच्या तुलनात्मक अभ्यासातून असे दिसून येते की उच्च शिक्षण संस्थांमध्ये महिलांची उपस्थिती विद्यार्थिनी आणि प्राध्यापक म्हणून वाढत असली, तरी नेतृत्वाच्या पदांवर त्यांचे प्रमाण अद्याप मर्यादित आहे. यामागे सामाजिक अपेक्षा, कुटुंबीय जबाबदाऱ्या, संस्थात्मक संरचना आणि नेतृत्वाच्या संधींचा अभाव हे घटक कारणीभूत मानले जातात.

तुलनात्मक विश्लेषण

AISHE, UGC तसेच UNESCO आणि इतर संशोधन अहवालांचा तुलनात्मक अभ्यास केल्यास असे दिसून येते की उच्च शिक्षण क्षेत्रात महिलांचा सहभाग सातत्याने वाढत आहे. तथापि, प्रवेशाच्या संधींमध्ये प्रादेशिक व सामाजिक विषमता, लिंगसमतेतील मर्यादा आणि शैक्षणिक नेतृत्वातील कमी प्रतिनिधित्व ही

• Relish Publications,
Amrapali Apartment, Canal Road,
Baramati (MS) India. Pin- 413102
raavipublications@gmail.com
9665841996

ISSN:3108-253X
Special Issue -II,
Pemraj Sarda College, Ahilyanagar
RAAVI
An International Journal of Multidisciplinary Research

आव्हाने अजूनही कायम आहेत. त्यामुळे उच्च शिक्षण व्यवस्थेमध्ये महिलांसाठी अधिक समावेशक आणि न्याय्य वातावरण निर्माण करणे ही काळाची गरज आहे.

AISHE आणि UGC आधारित आकडेवारी:

भारत सरकारच्या शिक्षण मंत्रालयाच्या AISHE (All India Survey on Higher Education) अहवालानुसार उच्च शिक्षणातील महिलांचा सहभाग लक्षणीयरीत्या वाढलेला दिसतो.

2021–22 मध्ये उच्च शिक्षणातील महिला विद्यार्थिनींची संख्या 2.07 कोटी झाली.

एकूण उच्च शिक्षणातील विद्यार्थ्यांपैकी 48% महिला आहेत.

2014–15 पासून महिलांच्या प्रवेशामध्ये सुमारे 32% वाढ झाली आहे.

तसेच GER (Gross Enrolment Ratio) च्या बाबतीत महिलांचा दर 28.5% असून पुरुषांच्या तुलनेत किंचित जास्त आहे.

मात्र प्राध्यापक आणि नेतृत्वाच्या स्तरावर महिलांचे प्रमाण कमी आहे. AISHE च्या माहितीनुसार उच्च शिक्षण संस्थांमधील सुमारे 43% शिक्षक महिला आहेत, तर प्राध्यापक आणि वरिष्ठ पदांवर त्यांचे प्रमाण आणखी कमी आहे.

काही सर्वेक्षणांनुसार भारतातील उच्च शिक्षण संस्थांपैकी फक्त सुमारे 11% संस्थांचे प्रमुख महिला आहेत, यावरून नेतृत्वाच्या स्तरावर अजूनही मोठी दरी असल्याचे दिसते.

अशा प्रकारे, वरील संकल्पनांचा सखोल अभ्यास केल्यास उच्च शिक्षणातील महिलांची स्थिती, त्यांना उपलब्ध असलेल्या संधी आणि त्यांच्यासमोरील आव्हाने अधिक स्पष्टपणे समजून घेता येतात. प्रस्तुत संशोधन या संकल्पनांच्या आधारे उच्च शिक्षण क्षेत्रातील महिलांची स्थिती आणि शैक्षणिक नेतृत्वातील त्यांची भूमिका यांचे चिकित्सक विश्लेषण करण्याचा प्रयत्न करते.

लिंगसमता साध्य करण्यासाठी पुढील बाबी महत्त्वाच्या आहेत :

सुरक्षित शैक्षणिक वातावरण महिलांना मिळाले तर त्या आपला शैक्षणिक विकास अत्यंत प्रगतिशील प्रमाणे करू शकतात.

सरकारने लिंगसंवेदनशील धोरणे अवलंबावी जेणेकरून स्त्री पुरुष असा भेद होणार नाही.

• Relish Publications,
Amrapali Apartment, Canal Road,
Baramati (MS) India. Pin- 413102
raavipublications@gmail.com
9665841996

RAAVI
An International Journal of Multidisciplinary Research
ISSN:3108-253X
Special Issue -II,
Pemraj Sarda College, Ahilyanagar

स्त्री पुरुषांना समान संधी मिळाली तर कामाच्या ठिकाणी भेदभाव होणार नाही व आपले काम प्रभावीपणे पार पाडतील. लैंगिक छळ प्रतिबंधक यंत्रणा प्रभावी असेल तर स्त्रियांना संरक्षण मिळेल व त्यांना सुरक्षित वाटेल.

महिलांच्या शिक्षणातील प्रमुख आव्हाने:

महिलांच्या उच्च शिक्षणातील प्रगतीसाठी अजूनही अनेक अडथळे आहेत :

सामाजिक रूढी परंपरा काही अंशी स्त्रियांना शिक्षण घेण्यापासून रोखतात. काही कुटुंबांची आर्थिक क्षमता आर्थिक क्षमता कमी असल्याकारणाने त्यांना शैक्षणिक कर्ज झेपत नाही व याच आर्थिक मर्यादा स्त्रियांच्या शिक्षणासाठी कारणीभूत ठरतात. समाजातील काही विकृतीमुळे सुरक्षिततेचे प्रश्न ऐरणीवर येतात व यातून पालकांना अविश्वास निर्माण होतो . ग्रामीण-शहरी विषमता, तसेच मनस्थिती व ग्रामीण शहरी वातावरण जगण्याची पद्धती याचाही मुलींच्या शिक्षणावर परिणाम होतो.संशोधनासाठी मर्यादित संधी उपलब्ध असल्याने त्यांना हव्या त्या संधी मिळत नाहीत.

उपाययोजना:

महिलांच्या उच्च शिक्षणातील सहभाग वाढवण्यासाठी पुढील उपाययोजना आवश्यक आहेत :

1. ग्रामीण भागात अधिक उच्च शिक्षण संस्था स्थापन करणे.
2. महिला विद्यार्थिनींसाठी शिष्यवृत्ती योजना, संशोधन फेलोशिप आणि आर्थिक सहाय्य वाढविणे
3. सुरक्षित आणि समावेशक शैक्षणिक वातावरण निर्माण करण्यासाठी safe campus policy(सुरक्षित परिसर धोरण) अंमलात आणणे
4. महिला नेतृत्व विकास कार्यक्रम राबविणे.
5. संशोधन क्षेत्रात महिलांना प्रोत्साहन देणे.
6. STEM क्षेत्रात महिलांच्या सहभागाला प्रोत्साहन देणे.
7. लिंगसंवेदनशील शिक्षण धोरणे विकसित करणे.
8. Gender Inclusion Fund (NEP 2020)ची प्रभावी अंमलबजावणी करणे.

निष्कर्ष:

• Relish Publications,
Amrapali Apartment, Canal Road,
Baramati (MS) India. Pin- 413102
raavipublications@gmail.com
9665841996

ISSN:3108-253X
Special Issue -II,
Pemraj Sarda College, Ahilyanagar
RAAVI
An International Journal of Multidisciplinary Research

उच्च शिक्षण क्षेत्रात महिलांचा प्रवेश वाढत असला तरी नेतृत्व, संशोधन आणि धोरणनिर्मितीच्या स्तरावर अजूनही लिंग असमानता दिसून येते. त्यामुळे केवळ प्रवेश वाढविण्यापेक्षा संस्थात्मक संरचना, धोरणे आणि शैक्षणिक संस्कृती यामध्ये मूलभूत बदल घडविणे आवश्यक आहे.

प्रवेशाच्या संधी वाढल्या असल्या तरी नेतृत्व आणि संशोधन क्षेत्रात महिलांचे प्रतिनिधित्व तुलनेने कमी आहे.महिलांच्या शिक्षणाचा विकास हा केवळ वैयक्तिक प्रगतीचा विषय नसून सामाजिक आणि राष्ट्रीय विकासासाठी अत्यावश्यक आहे.त्यामुळे शिक्षण धोरणांमध्ये लिंगसमतेला प्राधान्य देऊन महिलांसाठी अनुकूल आणि सुरक्षित शैक्षणिक वातावरण निर्माण करणे आवश्यक आहे.महिलांचे उच्च शिक्षण हे समावेशक आणि शाश्वत समाज निर्माण करण्यासाठी महत्त्वपूर्ण साधन आहे.

संदर्भसूची:

१. आहुजा, राम. भारतातील सामाजिक समस्या. रावतपब्लिकेशन्स, २००१.

२. कुलकर्णी, हेरंब. "मुलींचे शिक्षण: अस्वस्थ करणारी आकडेवारी." मॅक्स महाराष्ट्र, २८ जानेवारी २०२१,

३. बिजेकर, शिक्षणनामारमेश. "स्त्री मुक्ती आणि शिक्षण." फ्री प्रेसजर्नल मराठी, २८ डिसेंबर २०२५,

४ Das, S. (2023). Rural–urban disparities in access to higher education in India. Journal of Education and Development Studies, 12(2), 45–58.

५. Government of India, Ministry of Education. All India Survey on Higher Education (AISHE) 2021–22. Department of Higher Education, 2023

६. Ministry of Education, Government of India. National Education Policy 2020. Government of India, 2020.

७. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2022: Gender Report – Her Education, Our Future. UNESCO Publishing, 2022.

❑❑❑

• Relish Publications,
Amrapali Apartment, Canal Road,
Baramati (MS) India. Pin- 413102
raavipublications@gmail.com
9665841996